

Դ

Չորրորդ պարագային՝ այսինքն բառին սկիզբը եւ եւ չունին ուղղադրական դժուարութիւն, անոնցմէ իւրաքանչիւրը պահելով որոշ ձայն. եզ, երկինք: Է՝ բառին սկիզբը չէ այնչափ սովորական, որչափ եւ. (այս վերջինը սովորական է մանաւանդ դ եր գրեւորն հետ. իսկ ուրիշ գրերու ըով կը հանդիպի առհասարակ օտար բառերու մէջ):

ո ե օ

Մեր լեզուին մէջ ու ե օ իբրեւ ձայնաւոր տառ չեն կրնար գտնուիլ ուրիշ ձայնաւորի ըով. այսպիսի պատահեալ տեղի կ'ոճենայ միայն նոր ե օտար բառերու մէջ. ե այս պարագային սովորաբար կը գրուի օ. զոր օր. պօս օճ, իօսաքիմ, ե այլն:

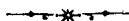
Բառին ծայրը ընդիկ հայ ձեն է ոչ ե ոչ երբեք ու կամ օ. իսկ նոր ե օտար բառերու կամ գաւառական կրճատումներու համար կը գործածուի օ. ինչպէս՝ յետոյ, Աստուծոյ. — Պետօ, ժօ:

Բառին սկիզբը ու գրական լեզուին մէջ կը հնչուի վօ, իսկ օ պարզապէս օ. ուրեմն այս մասին եւս ուղղագրական դժուարութիւն մը չկայ. — ամէն անգամ որ վօ ձայնը բառին սկիզբը հանդիպի՝ ու կը գրուի. բացի վոհմակ, վոհոնկ, վոհ բառերէն (ասոնցմէ առաջինն է գործածական. վոհոնկ այժմ կայ միայն վոհոնկ ձեւով. իսկ վոհ՝ հիւսիս, հիւսիսա. յին հով, կը գրուի նաեւ վօսահա):

Դարձեալ, ու կամ օ բառի մէջ բաղաձայնի ըով նոյն հնչումն ունին. այս մասին կարելի չէ գտնել կանոն մը՝ որ ուղղագրութիւնը դիւրացնէ. որովհետեւ օ-ի ծագումը (առ բաղաձայնի ըով) բոլորովին տարբեր է. հետեւաբար միակ միջոցն է մեքենական վարժութիւն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՊԵՐԱԿԱՆ

Ստրասբուրգ, 12 Ապրիլ 1898.

ԱՍՈՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Ներկայ յօդուածս գրած է Ռուբեն Դիւվալ եւ հրատարակած Ասիական Ամսաթերթի անցեալ տարուան օ հատորին մէջ: Հեղինակս ըստ բաւականի ընդարձակ տեղեկութիւն տուած ըլլալով ասորական բանաստեղծութեան վերայ, աւելորդ չհամարեցի՝ թարգմանաբար քաղելով՝ հրատարակել զայն, համապատասխան լինելով՝ որ ինչ նման հետաքրքիրներ ալ գտնուին այս նիւթիս, եւ հաճութեամբ կարդան:

Հ. Ե. Ա.

ԱՍՈՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ
մէջ պէտք չէ փնտել ոչ տաղեր, զուլթան (ode) պերճութիւնը ե ոչ դիւցազներգութեան անպանոյճ գեղեցկութիւնը: Չուտ եկեղեցական բանաստեղծութիւն մ'է այն, սկզբնաւորած ե զարգացած ի ձեռն կղերական դասուն՝ յաչս որոյ լաւագոյն միջոց մ'էր այս՝ ժողովրդեան մէջ տարածելու կրօնական գաստարակուկութիւնը, ե միանգամայն տալու կրօնական պաշտամանց՝ պահանջուած շքեղութիւնը:

Ասորական բանաստեղծութիւնն թէ՛ ինքն յինքեան ե թէ իւր ամբողջութեամբ նկատուած, զրականութեան ամենէն կարեւոր ճիւղերէն մին է, որով ե իւր պատմութիւնն այլ կ'արժէ գրուիլ: Մեր նպատակն է հոս՝ հարեանցի անխաբի մի տալ այս պատմութեան վերայ:

Որ տաղերէն տաած է արդեօք ասորական բանաստեղծութիւնն իւր ծագումն: Միշտ դժուարին է ծագմանց խնդիրն — երբ խօսքն մարդկային մտաց մշակութեան մասին է — ե պէտք է յաճախ ենթադրութեամբ բաւականանալ: Մենք ապահովապէս կարող ենք կցել ասորական չափագիրտութիւնը (prosodie) երբայական չափագիրտութեան հետ, որոյ հետ նա շատ աղբիւս անի: Երկու երկու խմբուած երբայական տուններու (verset) կապակցութիւնը կամ զուգահեռականութիւնն իւր

նմանութիւնն ունի ասորականին մէջ, յորում երկու տողն կը կազմէ պարբերութիւն մի, յօրինուած (١٢٨٥) մի, ինչպէս կ'ըսեն Ասորիք: Մենք պիտի չխօսինք երգոց տուններու յօրինուածոյն վերայ՝ որ քնարերգական մասին կը վերաբերի, այլ պիտի նշանակենք այսուրեքնական կարգաւ շարունակուող ծայրանուն տունները (*les strophes acrostiches*), զորս Ասորիք Մաղմուսներէն և Երեսմայի Ռդրերէն ուսած են:

Սակայն ասորական չափագիտութեան (*nétrigue*) հիմնական սկիզբն, այսինքն է տողի վանկերուն որոշեալ թիւն չկայ երբայեցերենի մէջ: Այլ կոյ արդեօք հոն յոյն կամ լատին չափագիտութեան ապիցեցութիւն մի: Ապահովապէս ոչ, վասն զի Ասորիք չէին զանազաններ տողերու մէջ երկար ձայնաւորները կարճերէն, և թէ ասոնք՝ արեւմտեան բանաստեղծութեան վերայ ունէին ծանօթութիւն, բնաւ նշան մի չի տեսնուիր իրենց գրականական յեղանակի արշալուսոյն մէջ: Մաշելով բթացած ասորական լեզուն հազիւ երբեք կարճ ձայնաւոր մ'ունի բաց վանկի մը մէջ. հետեւաբար, բառերն ամենակարճ վանկեր կը կազմուին, որոնք մի և նոյն չափագիտական արձէնն ունին: Արդ, բնական է որ զաշնակաւոր պարբերութիւն մի իւր մէջ պարունակէ որոշեալ թիւ մը վանկից: Ընդհակառակն, երբայական և արարական լեզուներն տարբեր ձայնականութիւն մ'ունենալով՝ կը հետեւին ուրիշ շաւղի մը:

Եթէ ոչ մի կապ չի գոգի ասորական բանաստեղծութիւնը Արեւմտեան հին բանաստեղծութեան հետ, գոնեայ պէտք չէ՞ ազգականութիւն մի գտնել ասորական երգաբանութեան և բիւզանդական ու լատինական երգաբանութեանց մէջ: Այս խնդիրս արդէն իսկ յարուցուած և շատերէն անընդունելի դատուած է:

Ըստ վկայութեան օրոյն Եփրեմի, Ասորաց սրբազան բանաստեղծութեան գիտի պարծանքն ընծայելի է Բ գարու յերկրորդ կիսում՝ ապրտը Եղեսացի հռչակաւոր քնոստիկեան Բարդեմանին: Ասորաց եկեղեցւոյն այս համբաւատու սուրբ Հայրն (Եփրեմ) իւր հե-

րետիկոսաց ղէմ՝ գրած երգոց կամ նուագաց մոյն մէջ՝ կ'ըսէ Բարդեմանի համար, թէ «Երգեր հնարեց և անոնց երաժշտական եղանակներ յարմարացուց:

Օրհնութիւններ յօրինեց և անոնց մէջ չափեր մտցոյց:

Ամանակներով և չափերով բաժնեց բառերը»:

Առողջ մարդկանց նուիրեց քաղցրութեամբ ծածկուած դառնութիւնը:

Հիւանդներն չկրցան ընտել անոնց մէջէն փրկարար դարման մի:

Ուղեց նա Գաւթի նմանիլ և անոր գեղեցկութեամբն զարդարուիլ:

Հետամուտ լինելով մի և նոյն գովասանաց, անոր պէս ինքն այլ հարկուր յիտուն օրհնութիւն յօրինեց »:

Ըստ օրոյն Եփրեմի, Բարդեման այս երգ կամ նուագներս յօրինած էր ժողովրդեան մօտաց մէջ զորոշմելու համար՝ իւր դաւանած վարդապետութիւնը: Եւ թուի թէ իւր այս գիտն մեծ յաջողութիւն մ'ունեցաւ, և ըստ աւանդութեան եկեղեցական պատմաց, իւր Հարմնիստ օրդին այն աստիճան քաջ հանդիսացաւ այս արուեստին մէջ, որ մինչեւ իւր Հայրն ալ գերազանցեց: Դժբախտաբար մեզ ոչինչ չէ մնացեր այս բանաստեղծութիւններէն, բաց ի քանի մը տողերէն՝ զորս կը յիշատակէ սուրբն Եփրեմ: Գոնոստիկեանց գրուածներն վերջնականապէս ընկղմած են իրենց քարոզած վարդապետութեանց հետ միասին:

Եթէ գործն անհետացած է, սակայն ահոր ձեւ սուղ կաղապարն մնացած է: Մէկ ու կէս դար վերջը, սուրբ Եփրեմ փոխկառնուր Բարդեմանէն՝ իւր բանաստեղծական զէնքը, հերետիկոսական վարդապետութեանց ղէմ՝ կուսելու համար: Եւ ահա այս չափական նուագներով և ներբողներով կրցաւ սուրբ Հայրս հերքել մոլորութիւնները և հրատարակել ազդափառ վարդապետութիւնները:

1. S. Ephraemi syri opera syriace et latine. Կոստ. Steph. Evod. Assemani, II, 884.

2. Այսինքն է, Կողբեր բաժնեց դաշնակաւոր և շեշտեալ չափերով:

Մերոյն Եփրեմի մտաց բեղնաւորութիւնն յիրաւի սքանչելիք մ'է։ Իւր բազմաթիւ բանաստեղծական երկասիրութիւնքն մինչեւ ցարդ բարեպաշտօրէն պահուած և հրատարակուած են։ Ստոյլ է, թէ իրեն ընծայուած երկասիրութիւններն ոմանք ալ իւր վարձարանի աշակերտաց գրուածք են, իւր անուան Հեղինակութեան ներքեւ գրուած, մանաւանդ իսահակայ Անտիոքացւոյ, և Ներսիսի նեւստօրականի գրուածներն։

Այս արուեստիւ մէջ մեծ ուսուցիչ մ'եղաւ ստոյն Եփրեմ, որուն Հետեւեցան դասական յեղանակի մատենագիրք և հագիւ երբեք զինքը զերգապնեցեցին։ Սոյլօրաբար կը մեղադրուի իւր գրութեանց մէջ կորուլոյ պակասութիւնը և երկայնաբանութիւնն։ Սակայն գիտնալու է՝ որ վարդապետական և խորատական արուեստն այնքան չեն կարմարիր բանաստեղծական ոճոյ պերճութեան։ Պէտք է նաեւ ի նկատի առնուլ այն մասնաւոր բնադրոյմը սրբազան երգին կամ նուագի՝ որ դաս է դաս կ'երգուէր ժամատացութեան միջոց։ արդ, այս տեսակ բանաստեղծութեան մէջ՝ պարբերութիւնն ենթակարգուած է երգի եղանակին, որ անոր իւր փայլը կու տայ։ Թատրերցութեան պէս չէ, յորում կը փոփոխուի բանաստեղծական պերճութեան ամենէն բարձր արտայայտութիւնը։

Մերոյն Եփրեմի երկայնաբանութեան զաւրով, որ երբեմն մեզի ձանձրալի կը թուի, մենք չենք կարող դայդ մեղադրել առանց ի նկատի առնուլ Ասորոց ճաշակը, որոնք շատ կ'ախորժին մի և նոյն գաղափարի կրկնութիւնը և ընդլայնումը։ և բարեմասնութիւն կը տեսնեն հոն, ուր որ մենք թերութիւն կը նկատենք։ Մոյն այս թերութիւնն կը տեսնենք ալ ինչպէս ամենէն հռչակաւոր քերթուղաց, այսինքն է իսահակայ Անտիոքացւոյ, Ներսիսի և Յակոբէայ Սրճեցւոյ գրուածոց մէջ, այլ նաեւ ընտրի յեղանակի բաձակաբան մատենագրաց գրուածոց մէջ, որպիսիք են Ափրահատ և փիլոքսենէս Մարէնքի։

Ասորական բանաստեղծութիւնն զլիաւոր երկու մաս կը բաժնուի, այսինքն են՝ չափական ներքողը և երբք կամ նուագը։

Բանաստեղծական ներքողը կամ ճառք (ܢܚܠܐ ܕܡܢܬܐ) պատմական կամ վիպասական մասին կը վերաբերին. ասոնք կանոնաւոր ընթացք մ'ունեն և նոյն չափով տողեր։ Սուրբն Եփրեմ իւր ներքողից մէջ եօթնաւանկ տողեր կը գործածէ, որոնք յաճախ հռաւման կամ քառաւանկ կրկին զոչնակաւոր չափերու կը բաժնուին։ Իրմէն վերջը՝ այս տեսակ գրութեան համար գործածուեցան նաեւ ուրիշ չափեր։ Մար-Բայլ յօրինեց հնգաւանկ տողերով բանաստեղծութիւններ երկաւանկ կամ եռաւանկ կրկին չափերով։ Կըրսուի թէ Ներսէս ամէն չափերէն աւելի լեցաւանկ չափը կը նախապատէր, բայց այս ստուգուած չէ, իւր բանաստեղծութիւնքն եօթնաւանկ կամ երկուստասանաւանկ տողերով են։ Նոյնպէս Յակովբ Սրճեցին իւր բազմաթիւ ճառերուն մէջ երկուստասանաւանկ տողեր գործածած է, իւրաքանչիւր քառաւանկ երեք չափերու բաժնուած։ Բարճեբրէոս կ'աւանդէ, թէ Յակոբ Սրճեցին եօթը հարիւր վաթսուոն ներքող գրած է, զորս օրինակելու զբաղեցր էին եօթաւնասուն զպիրք։

Յաճախ ներքողը կը գրուէին Եկեղեցւոյ տօներու առթիւ և կամ ի յիշատակ սրբոց և մարտիրոսաց, որոց պաշտամունքը կատարելու ժամանակ կը կարգացուէին։ Երբեմն նաեւ կը գրուէին հասարակաց շինութեան և հոգեւոր ընթերցման համար. և այն ժամանակ ասոնք երկար քերթուածի մը չափ ընդարձակութիւն կրնային ունենալ։ Իսահակ Անտիոքացցին ապաշխարութեան վրայ գրած ճառ մ'ունի 1924 տող. ուրիշ ճառ մ'այլ 2133 տող, Թուլմաի մը վրայ՝ որ Անտիոքայ մէջ Երեքսրբեան փառատորոշիւնը կ'երգէր։ Յակովբ Սրճեցին եւս 1400 տողով ճառ մ'ունի։ Եղեկիելի տեսեան մէջ տեսած կառքին վրայ, նոյնպէս ուրիշ ճառ մ'այլ 730 տողով Մեծին Աղեքսանդրի առասպելախառն գրուցաց վրայ, և այլն։ Եթէ քերթուածն զժուարին ըլլար մի անգամէն կար.

դառնալու երկայնութեան պատճառաւ, զայն այլ և այլ մասանց կը բաժնէին: Զոր օրինակ, Յովսէփ նահապետի վրայ գրուած բերթուալ ծըն, — որ սրբոյն Եփրեմի կ'ընծայուի, և հաւանօրէն իրենն է — երկոտասան ճառեւ բաժնուած է:

Հիմայ տեսնենք ասորական բանաստեղծութեան երկրորդ տեսակը, այսինքն են՝ երգը կամ նուագը: Մենք կը վերապահենք մուսաբ բառը՝ որ գործածութեամբ նուիրական դարձած է: Սակայն Ասորոց անծանօթ էր այս բառս. նոքա այս տեսակ գրու-

թիւնը կրտսրիանք կամ հրահանգք (ܠܥܝܢܐ) . կ'անուանէին: Եւ իրաւացի էր այս կոչումս, վասն զի ինչպէս վերը յիշեցինք, Բարդես ծան այս նուագներով ժողովրդեան մէջ կը տարածէր իւր կրօնական վարդապետութիւնը, որուն օրինակին հետեւեցաւ սուրբն Եփրեմ, աւելի եւս նուիրագործելով զայն: Եթէ Բարդեսն հարիւր յիսուն նուագ յօրինած է, սուրբն Եփրեմ անոր կրկինէն աւելին ունի, յորով ումանք ուղղուած են հերետիկոսաց և սկեպտիկեանց դէմ, ումանք խրատականք են, ումանք ալ գրուած են եկեղեցւոյ և սրբոց այլ և այլ տօներուն առթիւ, որոնք և կ'երգուէին ճառերու ընթերցմանէն վերջ:

«Երբ սուրբն Եփրեմ հասկըցաւ, կ'ըսէ իւր կենսագիրն, Եղեսիոյ ճառկաց առ երդս ունեցած ճաշակն, իսկոյն երիտասարդաց խաղերուն և պարերուն ընդիմադրաբար խումբ մի կազմեց: Կուսանքներ ժողովելով՝ սովորեցայց անոնց կրկնութիւններով տուներու բաժնուած երգեր կամ նուագներ, որոց մէջ մտոյց զգայուն իմաստներ և հոգեւոր կրթութիւններ յիշողեան, Մկրտութեան, Պահոց և Քրիստոսի գործոց վրայ: Զարչարանաց, Յաւութեան, Համբարձման, ինչպէս նաեւ խոստովանողաց, Ապաշխարութեան և Նշնեցելոց վրայ: Կիրակի, տօնի և մարտիրոսաց յիշատակի օրերը կուսանք կը հաւաքուէին ի միասին, և սուրբն Եփրեմ իբրեւ հայր մի նոցա մէջ կը նստէր, և քնարիւ կ'ընկերանար իրենց: Փոփոխական երգերու համար զանոնք դասերու բաժնեց, և զանազան երաժշտական եղանակներ սովորեցոյց, այնպէս

որ բոլոր քաղաքացիք իւր շորս կողմը ժողովեցան, և հակառակորդքն ամբլացած անհետ եղան »:

Սակայն ըստ աւանդելոյ պատմաշնոյ Սահարայի¹, Սողոմոնի Բասորայցւոյ² և Բարդեսի³, երկու դասուց հաստատութիւնն սուրբ Իգնատիոս Անտիօքացւոյն կ'ընծայուի, որ այս բանիս ներշնչութիւնն ընդունած էր տեսական մի մէջ: Հրեշտակներ իրեն երեւանալով՝ կը հռչակէին Երրորդութեան նուագները իրենց փոփոխակի երգերով:

Տարբերելով ի ներքողից՝ նուագքն կը ներկայացնեն քնարերգական մանր, և կ'ամփոփեն իրենց մէջ բոլոր այս մասին վերաբերեալ զանազանութիւնները, սկսեալ քառասունի տողէն մինչեւ տասնամասնի տողը: Գլխաւոր տունը կ'երգէր առաջին դասն, երկրորդ տունն, — շատ աւելի կարճ — երկրորդ թիւնն (le refrain) էր, և կ'երգէր երկրորդ դասն:

Երկրորդութիւնն կը բովանդակէր փառաբանութիւն կամ աղօթք մի, և կ'ըսուէր իւրաքանչիւր զխաւոր տունէն վերջը կամ կը փոփոխէր իւր բառերը, և նոյն եղանակի վրայ կ'երգուէր ինչ որ նուագի կամ երգի միւս տուններն:

Երաժշտական եղանակներն կը նշանուէին կարմրագրերով երգերուն սկիզբը: Այս կարմրագրերն երգին առաջին բառերը կը նշանէին, որուն ծանօթ եղանակն իբրեւ օրինակ կը ծառայէր. զոր օրինակ, այս օրոշան եղանակի վրայի կարմրագրերն կը ցուցնէր յիշողեան երգի եղանակն, որ կը սկսէր Այս օր բառերով:

Եղանակներն կը փոփոխուէին երգոց կամ նուագաց զանազան տեսակաց համեմատ, որոց տուններն կը կազմուէին հաւասար կամ անհաւասար չափերով: Պարուն լամի, — որ ուսումնասիրութիւն մի նուիրած է սուրբ Եփրեմի բանաստեղծութեանց վրայ, — 66 տե-

1. Պատմ. Զ, 8:

2. 130 (Աւանդ. 415):

3. Եկեղեց. քրդերէկ. Ա, 41:

սակ զանազանութիւն զտած է այս հեղի-
նակիս երգաց կամ նուագաց մէջ¹ :

Սուրբ Եփրեմ² թողած է մեզ բաւական
թուով ծայրանուն երգեր այբուբենական կար-
գաւ շարունակուող տուներով, ըստ նմանու-
թեան բազմաթիւ արաբական բանաստեղ-
ծութեանց: Այս հեղինակէն առաջ, արդէն
գործածներ էր ԱփրաՀատ այս տեսակ նշա-
նագրութիւնը. իւր արձակ ճառ կամ ներ-
բողներն այբուբենի մէկ մէկ տառով կը սկսին:
Ծայրանուն բառերն շատ Հազուադէպ են:
Սուրբ Եփրեմի գրութեանքէն քանի մը Հատը
ծայրանուն են՝ որոց տառերն իւր անունը կը
կապեն:

Երգի կամ նուագի տարբերութիւն մ'այլ
էր օրհնութիւնն (ܝܠܕܝܬܐ) սր էր աղօթք
կամ գովեստ առ Աստուծոյ կամ առ սուրբս:
Կը գտնուին գրուած օրհնութիւններ ծայր-
անուն տուներով և ներքողից կցուած, որոց
ընթերցմանն յետոյ դասերն կ'երգէին զա-
նոնք կրօնական տօներու մէջ: Հռչակաւոր
նեստորական վարդապետն Ներսէս³ այս տե-
սակ ինն օրհնութիւն ունի մեզի հասած և,
երկու ձեւագիրք կը գտնուին Եւրոպա, մին
Քիւնիքի արքունական Գրատան, միւսն այլ
Քրոնեան Թանգարանին մէջ, զորս և հրա-
տարակցին երկրորդն գիտնականքն Սիսաւ
և Ֆելդման⁴: Այս օրհնութիւնքս են ի Ծնունդ
Տեան Քրոնայ, յԱւետունք, ի Յայտնութիւն,
ի տօն ա. Յովհաննու Մկրտչի, ի տօն նեւ-
տորական վարդապետացն Դիողորի, Թէո-
դորի և Նեստորիոսի, ի Զարալարանս, ի Ծաղ-
կազարդն, ի տօն Զատիկի և ի տօն Խոս-
տովանողաց (որ կը կատարուի Զատիկ շաբ-
թուն ուրբաթ օրը):

Այս ինն օրհնութիւնքս տրամախօսական

ոճով են: Հակիրճ ներածութեան մը վերջ,
— որուն երկայնութիւնն կը փոփոխի հինգէն
մինչեւ տասը տուն եօթնամիլիոն չորս տո-
ղերով, — կը սկսի արամախօսութիւնն երկու
կամ եւթի անձանց մէջ. զոր օրինակ,
Ծննդեան օրհնութեանը մէջ՝ տրամախօսու-
թիւնն տեղի կ'ունենայ սուր կուսի և Թա-
գաւոր Մոզուց մէջ. Աւետման օրհնութեան
մէջ՝ Գարբիէլ Հրեշտակապետն և սուրբ Կոյսն,
և այլն: Իւրաքանչիւր անձի՝ ըստ իւր կար-
գին, տուն մի որոշուած է. տուններն այբու-
բենական կարգաւ են. այբուբենի իւրաքան-
չիւր տառն երկու տուն ունի, որով իւրա-
քանչիւր տրամախօսական մասին կը պատ-
կանի քառասուն ու չորս տուն, ըստ որում՝
ասորական այբուբենն քսան և երկու է թուով:

Այս օրհնութիւններս աշխոյշ և վայելուչ
թատերախաղիկներ են, որոնք կը յիշեցնեն
միջին դարու այն կրօնական թատերախա-
ղերը, յորս ի տեսիլ կը հանուէին Տեանն
մերոյ և արքայ կուսին զործերն. և կ'երեւի,
թէ Ասորիք շատ կ'ախորժէին այս տեսակ
գրուածները: Ծննդեան, Աւետման և Յայա-
նութեան վրայ գրուած օրհնութիւնք թէպէտ
եւ նեստորականի մը զործք են, սակայն
ասոնք սրբոյն Եփրեմի հեղինակութեան ներ-
քեւ զրուելով և նուիրագործուելով՝ մինչեւ իսկ
Մարտինիսերու ժամազգոց մէջ մտած են,
յիշեալ տօնական աւուրց մէջ զործածուելու
համար:

Այսպիսի է հաճախ ասորական բանաստեղ-
ծութիւնն այն յեղանակին, Դեմ մինչեւ Ը
դար:

Գրականութեան անկումն կը սկսի արա-
բական արշաւանքէն դար մի վերջը: Աս-
րական լեզուն՝ արաբականին տեղիք տալով,
առ սակաւ սակաւ կը զաղրի խօսուէլէ, և
այնուհետեւ գրականական լեզու մի կը դառ-
նայ: Սակայն ըստ մեզ՝ արաբական բա-
նաստեղծութիւնն ժ դարէն յառաջ զոր-
ծած չէ իւր ազդեցութիւնը ասորական բա-
նաստեղծութեան վրայ: Նոյնպէս համոզուած
ենք՝ թէ այս յեղանակիս մէջ մտած է յան-
գի զործածութիւնն ասորական բանաստեղ-
ծութեան մէջ՝ նմանողութեամբ արաբական
բանաստեղծութեան, և այս գործածութիւնս

1. On syriac prosody, ի Գործս Ժողովոյն Ա-
րեւելադիտաց Լուսբայի. 1891:

2. Sachau, Ueber die Poesie in der Volksprache
der Nestorianer ի Տեղեկագիրս Ապղեմիային
Քեւէիէի, հա. ԺԱ, 1896, էջ 198: Feldmann,
Syrische Wechsellieder von Narses, Լայպցիգ,
1896:

շատ չդանդաղեցաւ ընդհանրանալու¹։ Ստոյգ է թէ սրբոյն Եփրեմի բանաստեղծութեանց մէջ գտնուած են յանդի քանի մը հետեր, բայց ազոնք դիպուածոյ արդիւնք են և ոչ թէ մասնաւոր դիտմամբ եղած, որոց օրինակներ կը գտնուին նաեւ ընտիր յեզանա կի ուրիշ քերթուպց գրուածոց մէջ։

Ինչպէս արաբական Գասիդէի (*Qasida*) մէջ, երբեմն նոյն յանգն է բանաստեղծութեան բոլոր տողերուն համար։ Սակայն շատ անգամ մէկ տան տողերն միայն նոյնապանգ կ'ըլլան։ Բաց աստի, Ասորիք չբռնադատուելով արաբական չափագիտութեան անձուկ կանոններով, հնարած են իրենց նոր արուեստ մի, յորում բազմաթիւ գտնաւորութիւնք կան։ Չոր օրինակ, երկոտաւ սանալանկ չափն, որ — ինչպէս ըսինք — քառաւորի երեք անգամ կը բովանդակէ, կրնայ յանգ ընդունիլ իւրաքանչիւր չափին վերջը. երբեմն առաջին երկու չափերն կրնան առանձին յանգ մ'ունենալ և կամ իւրաքանչիւրն նոյնապանգ ըլլալ տան ուրիշ տողերուն համապատասխան չափին հետ։ Կայ և զանազանութիւն՝ յորում իւրաքանչիւր տուն ունի իւր առանձին յանգը, ի բաց առեալ վերջին տողը՝ որ իբրեւ կրկնութիւն առաջին տան յանգը կ'առնու։ Երբ տուններն ծայրանուն են՝ յաճախ տան յանգն այբուբենի համապատասխան տառով կը կազմուի։ Գերագոյն արուեստն կը կայանայ կրկին ծայրանունի մը մէջ, երբ այբուբենական տառն կը սկսի և կը վերջացնէ տողը։

Կը տեսնուի, թէ անկման գարու Ասորիք տաղաչափութեան գծուարութիւնները թ մի

դիպեցին, և բանաստեղծութիւնը գրասանք մ'ըրին մտաց, յորում արուեստն ամենափոքրիկ մաս մ'ունեցաւ։ Այս յեզանակիս Ասորիք՝ կրնայ ըսուիլ թէ աւելի տաղաչափներ ունեցան քան թէ բանաստեղծներ։

Հին ներբողներու սովորական չափերն՝ այսինքն է հօթնալանկ և երկոտասանալանկ չափերն ճնացին՝ հաճոյ ըլլալով, և սակաւ չափական նոր գծեր ընդունեցան։ Ներբողն և նուազն՝ զորս վաղեմի բանաստեղծութիւնն իրարմէ կը գանազանէր, իրարու հետ չփոխեցան։ Սակայն քիչ անգամ գործածուեցան տուններու մէջ զանազան չափեր. կը գտնուին հօթնալանկ և ութնալանկ տողերով տուններ, նոյնպէս քառալանկ տողով և հօթնալանկ երեք տողերով տուններ։

Արաբերէն լեզուի ճոխութիւնէն զարնուած՝ ստորին յեզանակի Ասորիք ուղեցին ապացուցանել թէ ասորերէնն բնաւ վար չի մտար իրենց նախնաձորաց լեզուէն։ Հետամուտ եղան գտնելու հազուադիւս կամ արուեստական զուրցուածներ՝ զորս կ'ախորժէին նկատել իբրու հնաբանութիւն, յարմար փայլ տալու բանաստեղծական նկարագրութեանց։ Այն բառարանն՝ յորում Բար Բահշուլ հաւաքած և մեկնած էր այս տեսակ բառերը, — որոց շատին նոր ձեւն ընդօրինակողի սխալանաց արդիւնք էր, — թանկագին բովը մ'եղաւ յետին դարերու չափական շարաւորութեանց համար։

Ասորական գրագիտութեան իւր անկման միջոցին մէջ արձրկած ազօտ լոյսն ամենէն աւելի փայլեցաւ ի Միջագետս, ուր տանելի կեանք մի կ'անցրնէին պետութեան զահէն քիչ հեռացած Ասորիքն։ Շարագրութեանց մեծամասնութիւնը պարտական ենք նետուրակնաց, որք դիրքեցին մեզ ակնարկ մի ձգել ստորին յեզանակի ասորական բանաստեղծութեան վերայ։

1. Այս յեզանակէն վերջը նոյնպէ բանաստեղծութիւնք գրեթէ հազուադիւս են։

